

Fotografia: Juan Miguel Morales

«He tingut la sort
d'haver estat alumne
de Maria Àngels
Anglada»

Jaume Almirall conversa amb el músic i cantautor Josep Tero, no a la seva vila natal de l'Escala, sinó al seu pis barcelonès. Tero és autor d'una molt notable obra musical. Al llarg de la seva ja dilatada carrera ha realitzat incomputables concerts, sol o acompanyat, dins i fora del país; ha gravat una desena de discos. En conjunt, les seves composicions constitueixen un ampli i variat repertori de cançons basades tant sobre textos propis com procedents d'altres creadors. Un dels poetes que ha musicat és Konstandinos Kavafis. El seu interès per l'alexandrí l'ha portat a actuar sovint a Grècia i a col·laborar amb diferents artistes grecs contemporanis.

¿Com defineix Josep Tero mateix la seva activitat artística?

Sense falsa humilitat: em sento aprenent cada nou dia. Cerco entre poemes el text que em pot convidar a trobar una música. Treballo a partir de la satisfacció de posar, separadament, música a les paraules, o bé paraules a una melodia, i, si la Musa ho vol, paraules i música poden comparèixer alhora, simultàniament. Quan succeeix això darrer, tot surt millor. Quan busco música per fer que un poema d'altri esdevingui cançó, el repte es fa molt gran. Cerco tant com puc la música callada del poema en qüestió... No reïxo sempre, i sovint ho he de deixar córrer, cosa molt poc amable si es tracta d'un text d'algun amic o amiga poeta.

Quan la musicació d'un text no fa créixer l'emoció que aquest transmet, cal saber aturar-se. La Musa viu a l'ombra si les paraules que vols musicar no t'han emocionat prou, o no t'ha tocat el cor qui ha escrit el poema. He esbrinat —a fons— el perquè d'aquest fet, i l'oracle consultat m'ha dit el mateix que acabo de dir-te, benvolgut Jaume.

¿Quines influències reivindiques, o reconeixes?

Pel que fa a la música, amb text o sense, profana o religiosa, m'atrau la música medieval, la renaixentista, la clàssica... Totes les músiques que, amb paraula cantada o sense paraules,

m'hagin emocionat, sigui quina sigui la seva procedència. Quant al registre «cançó d'autor», els meus mestres són molts: Raimon, Guillem d'Efak, Maria del Mar Bonet, Lluís Llach, Fabrizio de André, Lucio Dalla, Leonard Cohen, Barbara, Jacques Brel, Georges Brassens, Georges Moustaki, Mikis Theodorakis, Zulfu Livaneli...

M'interessa especialment la música d'arrel, sobretot la de Catalunya i de la resta dels països de llengua catalana; i, quant a les altres, preferentment l'occitana —tan nostrada fins al segle XIV—, la grega, la italiana, la celta... I, inconscientment, quantes vegades no m'he deixat endur per influències «bàrbares», gràcies a músics i cantants provinents de l'«inesquívable» rock anglòfon... (I és que alguns «bàrbars», alguna cosa bé deuen resoldre en aquesta Mediterrània on tot el que ens agrada pot ser ben nostrat, oi?).

¿Així, doncs, has creat un bon nombre de composicions, text i música?

Sí, per a mi mateix, i per a d'altres. Més sovint soc autor de la música que no del text de cada cançó en qüestió. Però he estat i soc lletrista de moltes cançons de Marina Rossell, i compositor de la música pel que fa a algunes cançons del seu repertori, curiosament cançons sobre poemes musicats amb el nom de les quals s'identifiquen 2 LP ben significatius del seu llegat discogràfic (*Si volíeu escoltar...*, i *Cos meu, recorda*). Maria del Mar Bonet també ha enregistrat adaptacions que li he fet sobre textos de George i Ira Gershwin, Mick Jagger, Jimmy Davis i James Sherman, i Jackson Browne. Maria Josep Villarroya em convidà a participar en la composició de 5 cançons del seu LP *Via Lliure*. I, curiosament, també he adaptat al català estàndard 12 cançons per a la cantant alacantina Inma Serrano —enregistrades anteriorment en castellà—, que ella ofereix en homenatge al seu pare, valencianoparlant (com ella) per al CD *Inma I*. El cas és cercar i no aturar-se mai en el desig d'aprendre a fer que el teu treball sigui cada dia millor. I també —em sembla haver-ho entès bé— algunes cançons del meu repertori han estat i són dels qui les canten, com ara les que ha enregistrat en grec, i ha fet seves, Lavrendis Makheritsas, amb qui he compartit escenari a l'estadi Kal·limàrmaro d'Atenes.

I per aquesta via, un bon dia, vas descobrir Kavafis. ¿Com va ser, això?

Això va ser un bon dia del curs 1967-68, a Figueres. Jo tenia setze anys. En sortir de l'Institut Ramon Muntaner —on vaig tenir la sort de ser alumne de Maria Àngels Anglada—, entrava a la biblioteca pública Carles Fages de Climent. Allà hi havia una bibliotecària excel·lent, Maria Perxés, que havia heretat la manera de fer de les biblioteques de la Mancomunitat. S'enfadava amb els estudiants si fèiem soroll, és clar, però sabia projectar amb bon gust les novetats que arribaven a la seva biblioteca. Recordo la primera vegada que hi vaig anar; hi havia, a l'entrada, unes lleixes amb llibres acabats d'editar i, entre ells, el llibre de les traduccions de Carles Riba sobre Kavafis..., un llibre de molt bon veure, modern i sobri, amb una excel·lent portada de Subirachs: un llibre que em deia «agafa'm!»; i el vaig agafar. Recordo que, en llegir el poema «Esperant els bàrbars», em

sorprenia, cada dia més, el tractament del text traduït, i, encara molt més, el tractament del tema. No sabia en quin univers em trobava. Vaig entendre que hi havia una manera diferent d'explicar el món poèticament. L'art poètica amb què Kavafis omplia moltes estones el meu cap em duïa a buscar aquell inesperat llenguatge que m'empenyia i m'iniciava en un món mai imaginat, un cosmos nou, un espai tancat i obert alhora, però sobretot estimulants per no perdre'm en el desig de sorprendre'm cada vegada que m'hi endinsava. I a poc a poc, sense pressa, descobria, una rere l'altra, totes aquelles traduccions amb què Riba m'aproximava a aquesta Grècia llavors tan ignorada, que m'atrau, em fascina, i, alhora, m'intriga sempre.

Josep Tero al seu estudi
Fotografia: Jaume Almirall

Així, aquesta experiència és anterior a l'aproximació a Kavafis de Lluís Llach.

No ho sé. Això ho hauria de dir ell. És ell qui, en tot cas, obre la porta gran dels Països Catalans a Kavafis, i qui l'introdueix arreu de tota la «península», gràcies a la musicació de dos poemes: *Un vell* i *Ítaca*. I vet aquí com, aquest home de Verges, bon entenedor de la universalitat des de la particularitat del seu origen empordanès, es fa generós amb el seu poble, que, seduït per les seves cançons, se les aprèn, i, tant a Catalunya (del nord i del sud) com a València, Andorra, les Illes i l'Alguer, atien el foc d'una llengua cada cop més resistent. I és per aquesta mateixa generositat naturalment seva que Llach es manifesta acollidor i guia de tots els qui hem estat convidats a fer de teloners al llarg de molts

concert seus: Ramon Muntaner, Joan Isaac, Marina Rossell, i jo mateix —entre altres. Cantar amb Llach arreu dels PPCC, i davant d'un públic sensiblement educat, i també exigent, ens ha ajudat a saber estar a gust i moure'ns millor en un escenari. Pel que fa al meu treball de cantautor, li agraeixo sempre aquest estímulo sense el qual difícilment hauria compost més cançons, com les sis amb què projecto la mediterraneïtat de Kavafis.

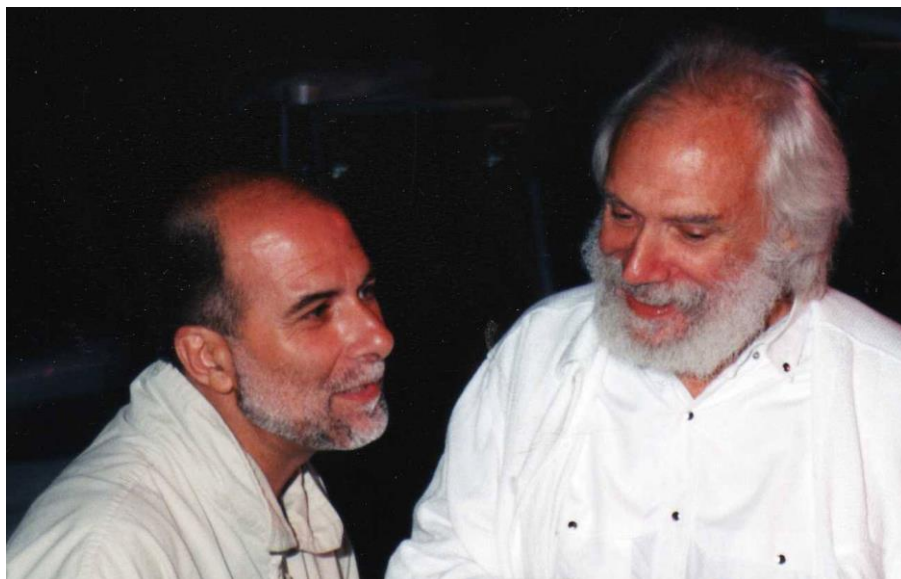
Ara, Llach fa d'Ítaca un poema polític, cosa que en origen no és; és existencial, si es pot dir així, amb un èmfasi en els goigs del viure; el viatger, en ell, ha de trobar no exactament moltes ciutats i gent de tota mena, com l'Odisseu homèric, sinó coses luxoses i refinades, perfums i pedres precioses...

En el poema «Ítaca», els lestrígons, els cíclops i l'aïrat Posidó són referents d'agressivitat, en qui no hem de pensar mai els qui volem fer que la vida no ens sigui avara de benestar (ho diu Kavafis en aquest poema). Sembla ser aquest el missatge amb què el poeta alexandri ens diu què és saludable i què pot resultar tòxic, o perillós, al llarg del nostre recorregut vital, a través del periple en aquest mar que ens dona vida. Llach, en escriure la segona part de la cançó «Ítaca», va a la seva i es manifesta positivament a favor de ser valents contra l'adversari, és a dir contra qui ens nega llibertat: els lestrígons, els cíclops i el mateix Posidó —tan sovint aïrat—: són, tots ells, homòlegs dels qui encara avui, des d'un poder abusiu, ens encalquen per eliminar-nos...

De Kavafis, el teu repertori conté sis poemes que has musicat tu. ¿Com va ser? ¿Va ser deliberadament, un projecte?

No va ser cap projecte. Cada un d'aquests poemes s'ha fet cançó —sense pressa— al llarg dels darrers 35 anys. I cada una d'aquestes cançons va íntimament lligada, doncs, a l'atmosfera dels dies en què va ser creada, sempre d'acord amb el benestar que em produïa la lectura de cadascun dels seus textos, i també per la bondat de la Musa, aquesta Musa que intervé quan vol, però sobretot en el meu paisatge d'*Scala-Empúries*, on se'm fa, sempre, inesperadament viu, el sentiment que es desprèn de caminar sobre les pedres del temple de Júpiter Serapis, venerat tant a l'Empúries grega com a Alexandria, i, on, havent-m'hi ajagut molts dies, aflora la cançó sense esforç.

Quan vaig haver musicat «Cos meu, recorda» («Θυμίσου, σῶμα») em vaig dir que «aquell alexandri havia de ser cantat per un altre alexandri», i vaig pensar en Moustaki. Sempre m'ha agradat el seu treball. Als 15 anys vaig començar a aprendre'm, una per una, les seves cançons de llavors, que m'han acompanyat al llarg de tota la vida. I vet aquí que Marina Rossell, que el coneixia bé —d'haver actuat amb ell en diferents escenaris— me'l va presentar amb motiu d'un concert seu a Barcelona, i així va sorgir la nostra amistat, i la seva col·laboració per al meu segon LP, *Raval*, disc en què participen també Maria del Mar Bonet i la mateixa Marina.

Josep Tero amb Georges Moustaki

Kavafis té diferents cares, la seva poesia presenta tons diversos —l'historicista, l'eròtic, etc.—, encara que finalment tots són expressió d'una mateixa mirada sobre el món, d'una mateixa sensibilitat. ¿Quin és el seu aspecte que t'interessa més?

Tots m'interessen prou; però, a l'hora de fer cançons, m'inclino més pels seus poemes «eròtics», entenent l'erotisme en el sentit més grec de la paraula. M'hauria agradat saber grec per poder llegir Kavafis en la seva llengua natural. Però, tot i això, crec que m'hauria llegit igualment el treball tan ben resolt dels traductors amb què he comptat a l'hora de buscar músiques per viure millor aquest univers sempre corprenedor de l'afecte amb què Kavafis tracta tants moments i aspectes de l'amor viscut, o pressentit, l'amor perdut, desitjat, prohibit...

Tornem a Kavafis. ¿Com va sorgir el teu disc *Kavafis en concert*?

L'any 2013, la UNESCO va suggerir a les seves delegacions que, en el 80è aniversari de la seva mort, Konstandinos Kavafis fos recordat a través de la creativitat de les arts escèniques i la pintura. Vet aquí, doncs, que el govern d'Andorra —conexedor del meu treball sobre textos del «poeta d'Alexandria»— va proposar-me escenificar les cançons composades amb textos seus. I, de tot cor, ho vaig fer. El recital en qüestió em suggerí d'incorporar, als sis poemes musicats per mi («Recorda, cos», «Nits de gener», «De dins el calaix», «Lluny», «Al moll» i «El gat») les dues cançons que sobre els poemes *Ítaca* i *Un vell* havia compost Lluís Llach per als LPs *Viatge a Ítaca* i *Campanades a morts*, respectivament. I, amb el consentiment d'en Llach, i el generós suport de la discogràfica Temps Record, i també del meu representant, Èrik València, vaig tirar endavant el muntatge d'aquest *Kavafis en concert*, que, amb arranjaments d'Òscar Roig, la intervenció de Marina Rossell en

la cançó «Al moll», i la càlida i sensual veu de Maria Faranduri, m'ha dut a un munt de viles i ciutats — gregues i catalanes — al llarg dels darrers nou anys.

Així, deies que, tècnicament, musicar Kavafis no presenta problemes.

Vaig iniciar-m'hi amb les traduccions de Carles Riba, i la primera experiència va tenir lloc a l'Escala, durant l'hivern de l'any 1980, en una habitació des de la qual sentia el vent que fregava les pedres i els temples d'Empúries. Allí va néixer la música que em suggeria el poema «Recorda, cos» (ara fet cançó amb el títol «Cos meu, recorda»). Maria Àngels Anglada, al llarg dels anys que vam compartir, va induir-me sempre a valorar l'extraordinari treball de Riba, però no me'n vaig adonar fins no haver-me endinsat en la musicalitat i el ritme del poema «Recorda, cos», un text en què ningú més no ha reeixit com ell: l'obra més preciosa d'entre totes les traduccions fetes en altres llengües pel que fa als poemes de Kavafis; un poema, aquest, en què cada vers traduït diu el que diu l'original, sense perdre mai el ritme, tan ben mesurat per la síl·laba tònica, coincidint amb les síl·labes tòniques de la composició grega. «Recorda, cos» és el gran paradigma amb què Riba es manifesta capaç del més difícil en l'art de traduir. Amb el seu treball com a traductor, Riba, ben estudiat i ben entès, sedueix tots els qui després d'ell mantenen el tremp per fer que el català sigui possiblement la llengua més kavafiana entre totes les llengües neollatines. I gràcies als qui el segueixen en l'art de traduir el poeta d'Alexandria (Joan Ferraté, Alexis-Eudald Solà, Carles Miralles, Antoni Avellà, Bartomeu Garcés, Eusebi Ayensa...), la literatura en llengua catalana compta amb més d'una generació de poetes curiosament atents, i clarament influenciats pel, com molt bé diria Lawrence Durrell, «poeta d'Alexandria».

Ja fa temps, mantens amb Eusebi Ayensa —que actualment és el màxim especialista en Kavafis a casa nostra— una col·laboració molt fèrtil i molt atractiva; em refereixo al format de recital-concert que heu ofert ja força vegades, i en el qual Kavafis sempre hi és present. ¿Com va néixer aquesta col·laboració?

Va néixer arran del CD *Et deixaré la veu*, que vaig enregistrar amb les actrius Carme Callol i Pepa López i el músic Ferran Martínez, disc en què s'alternen poemes i fragments de prosa angladians amb poemes de Konstandinos Kavafis. L'Eusebi, molt bon coneixedor de l'obra de Maria Àngels Anglada, i molt respectat per ella, ens va assessorar a fi d'obtenir un millor treball. Va néixer així la nostra amistat, i continua naixent —professionalment— cada cop que sorgeix alguna nova proposta a partir del seu treball d'escriptor incansable, insaciable, cercador imparable de nous horitzons en què el text i la música es puguin casar. El seu pregon coneixement quant a la poesia clàssica i la literatura catalana li atorga aquest perfil de creador necessari per esclarir cels de mal temps en temps difícils..., com els que ens toca de viure ara.

¿Pot ser que et decideixis a musicar més poemes de Kavafis?

Les circumstàncies, el moment precís en què t'emociona un poema, i la voluntat de la Musa ho decideixen tot. No saps mai quin pot ser el moment sagrat per a aquesta litúrgia. Hi ha un poema que m'agradaria molt musicar: «Remordiment», un altre poema molt ben trobat, que també ens serveix Eusebi Ayensa, després de moltes hores de treball, tancat a l'Arxiu Kavafis de la Fundació Onassis, a Atenes.

I, a part de Kavafis, ¿hi ha hagut algun altre poeta grec que t'hagi interessat?

Elitis, Seferis, Ritsos, Sikelianós, Manos ELEVtheriu, Theodorakis i E.E. (poeta anònim de la lluita contra «els coronels»). He adaptat poemes de tots ells, menys d'Elitis i Sikelianós.

Tret del poema «Το νερό» («L'aigua») de Ritsos, que, en adaptació meva, vaig introduir en el CD *Fronteres*, l'any 1973 vaig adaptar, per al grup de cançó INDIKA —amb revisió d'Alexis-Eudald Solà— les quatre *Cançons per a Andreas*, de Mikis Theodorakis (segons la versió de Moustaki per a un dels seus RPM), el poema «Aguantarem més encara», de Seferis (amb música de Theodorakis), i també, del Theodorakis poeta, «Quan truquis a la meva porta» (sobre la música d'un himne comunista grec); i «Qui em persegueix», del poeta anònim E.E. (musicat per Theodorakis), cançons, les dues darreres, de l'LP *Cançons de lluita*, de Mikis Theodorakis.

Quant a Manos ELEVtheriu, possiblement el millor poeta lletrista de Theodorakis, ha estat ell qui ha posat paraules seves sobre músiques meves. Vaig tenir la sort de coincidir personalment amb ell la nit de la presentació del doble CD de Lavrendis Makheritsas a l'estadi del Panathinaikós, omplert per més de 80.000 persones, on vaig cantar la cançó «Cos meu, recorda» (a més de compartir «A Griselda», cançó composta sobre un sonet de Carles Fages de Climent— amb Makheritsas, a qui agraeixo molt generosament el fet d'haver-me convidat a formar part del seu darrer treball discogràfic: *Els àngels viuen encara en el Mediterrani*).

Josep Tero amb Lavrendis Makheritsas (a la seva dreta)

I també has tractat altres artistes grecs, com la Venetsanu.

Sí, he cantat amb Nena Venetsanu, a Catalunya, a Andorra i a Atenes. L'he tractada i la tracto molt amistosament, i admirablement per tan bones cançons com ha compostat, i per la magnífica veu amb què ens sedueix a tots quan l'escoltem. M'ha acompanyat en la interpretació en cada un dels recitals que hem compartit. També m'ha fet conèixer alguns aspectes de la vida dels grecs, la geografia, i persones molt significatives per a mi, com l'escriptor i arquitecte Fédon Khatziandoniu, traductor d'algunes cançons meves a la llengua grega, responsable de molts treballs de restauració al Mont Athos. Però això ens duria ara a converses massa distants de l'univers, tan divers, que fins aquí ens ha ocupat.

Josep Tero amb Maria Faranduri, al Kal·limàrmaro

Al web oficial de Josep Tero podreu trobar els detalls d'una trajectòria personal i musical llarga, rica i coherent: <http://joseptero.com/web/>